

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Договір контрактації с/г продукції”

Студента 3 курсу ПР - 32 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401
«Правознавство»
Бенюка О.Ю.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-правові засади визначення договору контрактації сільськогосподарської продукції.....	5
1.1. Історичні аспекти правового регулювання договору контрактації сільськогосподарської продукції.....	5
1.2 Поняття та сутність контрактації сільськогосподарської продукції.....	12
Розділ 2. Правова характеристика договору контрактації сільськогосподарської продукції.....	16
2.1 Предмет та об'єкт договору контрактації.....	16
2.2 Права та обов'язки сторін за договором.....	21
2.3 Істотні умови договору контрактації	26
Висновки.....	30
Список використаних джерел.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні сільське господарство визнане пріоритетною галуззю господарства. Формування державних резервів сільськогосподарської продукції, забезпечення населення продовольством та переробних підприємств сировиною певною мірою залежать від налагодженої системи відносин із закупівель такої продукції в сільськогосподарських виробників. Виробники сільськогосподарської продукції самостійно розпоряджаються своєю продукцією, реалізуючи її через біржі, торгові та контрактіві дома, заготівельні й посередницькі організації. Однак значна частина сільськогосподарської продукції закуповується заготівельними та іншими організаціями безпосередньо в їх виробників саме за договорами контрактації. В Україні впродовж останніх років приймалося чимало спеціальних нормативно-правових актів різного рівня, що встановлювали особливості укладання, виконання та визначали права і обов'язки сторін договору контрактації сільськогосподарської продукції зокрема.

З огляду на нестабільність розвитку галузей народного господарства, у тому числі сільського, специфіку сільськогосподарського виробництва, що обумовлюється природно-кліматичними факторами, зміни співвідношення попиту й пропозиції на сільськогосподарську продукцію на ринку, недостатнє правове регулювання договірних відносин контрактації сільськогосподарської продукції важливо визначити та закріпити на законодавчому рівні основні умови реалізації сільськогосподарської продукції за договором контрактації.

Значний внесок у дослідження питань правового регулювання договірних відносин контрактації сільськогосподарської продукції зробили такі вчені, як О.С. Близнюк, В.Є. Єрмоленко, В.М. Корнієнко, В.В. Луць, Л.В. Лушпаєва, З.І. Носова, Я.О. Самсонова, В.І. Семчик, А.М. Статівка, О.М. Шуміло, В.М. Яковлев та інші. Проте їхні дослідження не містять цивільно-

правового підходу, а опосередковують аграрний, земельний та екологічний аспекти відносин контрактації сільськогосподарської продукції. Тому існує необхідність проведення дослідження саме в рамках цивільного та господарського права.

Мета роботи - визначити специфіку правового регулювання відносин закупівлі сільськогосподарської продукції за договором контрактації та його істотних умов.

Виходячи із мети, основними завданнями роботи є:

- дослідження історичних аспектів правового регулювання договору контрактації сільськогосподарської продукції;
- визначення поняття та сутності контрактації сільськогосподарської продукції;
- дослідження предмету та об'єкту договору контрактації;
- визначення прав та обов'язків сторін за договором;
- дослідження істотних умов договору контрактації.

Об'єктом дослідження є договір контрактації сільськогосподарської продукції, його предмет та об'єкт.

Предметом дослідження є правовідносини у сфері реалізації сільськогосподарської продукції за договором контрактації

Методологічною основою виступає науковий підхід до аналізу теми дисертаційного дослідження шляхом використання системного, діалектичного, порівняльно-правового, функціонально-правового, формально-логічного, історичного, комплексного методів дослідження. Як спеціальний метод дослідження поряд із загальнонауковими та спеціально-юридичними методами на різних його етапах використовувався функціонально-правовий метод.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Історичні аспекти правового регулювання договору контрактації сільськогосподарської продукції

Досліджуючи природу договору контрактації сільськогосподарської продукції, науковці одностайно зазначають, що «першим об'єктом договору контрактації історично вважається бавовна, що контракувалася із Середньої Азії та Закавказзя». Водночас науковці наголошують, спираючись на думку відомого цивіліста дореволюційної Росії Г.Ф. Шершеневича, що в тогочасному законодавстві не існувало спеціальних правових норм із питань правового регулювання закупівель саме сільськогосподарської продукції. Чинне законодавство визначало, що предметом договору купівлі-продажу не могли бути речі, які не існували на момент укладання договору. Повного мірою ця проблема стосувалася укладення договорів щодо майбутнього врожаю [20, с. 49].

Радянська правова доктрина й законодавство вирішили це питання, запровадивши правову конструкцію договору контрактації.

З перших років свого існування радянська влада потребувала гарантованого постачання сільськогосподарської продукції для державних виробничих потреб, розраховуючи на заздалегідь визначені умови. У 1918-1919 рр. договори контрактації починають застосовувати для забезпечення постачання технічних сільськогосподарських культур, таких як бавовна, цукрові буряки, льон. Та вже наприкінці 20-х років ХХ ст. договори контрактації широко застосовуються до різноманітних видів сільськогосподарської продукції.

Господарський договір перетворюється на механізм організації збуту сільськогосподарської продукції виключно в інтересах держави, фактично

забезпечуючи планове господарювання. Із запровадженням договорів контрактації держава починає витіснити приватні капітали із села, створюючи для селянства безальтернативний спосіб реалізації вирощеної продукції. Такий підхід забезпечував втілення не лише суто господарських, але й соціально-політичних завдань влади. Про це свідчить і той факт, що питанням контрактації сільськогосподарської продукції приділяли увагу в партійних документах найвищого рівня. Зокрема, у резолюції XV з'їзду ВКП(б) «Про роботу на селі» від 19 грудня 1927 р. зазначалося про необхідність підтримки розвитку договірних відносин між кооперованим селянством та органами державної влади.

У постанові ЦК ВКП(б) «Про основні підсумки і чергові завдання в галузі контрактації зернових посівів» від 26 серпня 1929 р. вже жорстко регламентовано обов'язковість контрактації для всіх членів селянської громади, якщо на неї погоджується більшість бідняків та середняків. «У ході хлібозаготівельної кризи 1928-1929 рр. встановився новий тип відносин між державою й селянством, заснований на контрактації. Сама по собі контрактація була здобутком непу й народилася в умовах ринкових відносин між містом і селом. Держава зобов'язувалася постачати сільських товаровиробників промтоварами в обумовлених кількостях, а товаровиробники - здавати державі свою продукцію. У нових умовах контрактаційний договір став обов'язковим, але тільки для селян [6, с. 119].

Такі підходи більшовицького керівництва піддають нищівній критиці ті поодинокі опозиційні сили, які ще існували в країні. Один із теоретиків есерівської партії В. Чернов назвав серпневу постанову 1929 р. поверненням до продрозкладки та кругової поруки. Есери підкреслювали відверту нерівноправність сторін договору, що закладалась у практиці договорів контрактації. Адже згідно з існуючою та той час моделлю договору промислові підприємства брали на себе зобов'язання «за наявності можливості» забезпечити селянство в межах планів постачання, натомість селянам спускалося жорстке замовлення, яке не враховувало непевності

майбутнього врожаю.

Курс радянської системи на колективізацію сільського господарства лише посилював зацікавленість влади в договорах контрактації як певному механізмі контролю над селянством. Так, на VI з'їзді Рад СРСР, який відбувся у Москві 8-17 березня 1931 р., нарком землеробства Я.А. Яковлев проголошував, що з'їзд розглядає договір про контрактацію як невід'ємну частину виконання виробничого плану колгоспами та пропонує всім колгоспникам та колгоспам забезпечити своєчасне та сумлінне виконання договорів.

Посилення тоталітарного впливу держави на соціально-економічне життя суспільства позначилось і на правовому регулюванні договорів контрактації сільськогосподарської продукції. Постановою ЦВК та РНК СРСР від 21 вересня 1935 р. типовим договорам контрактації було надано силу закону.

О.С. Близнюк зазначає, що типові договори мали ознаки нормативних актів, містили імперативні норми, що регулювали основні моменти укладення договорів контрактації. У силу цього типові договори були обов'язковими для учасників відповідних правовідносин. Останні ж, як правило, не мали права включати в договори, що уклалися між ними, зміни або доповнення, які протирічили б типовим договорам. [5, с. 99].

Починаючи з 1933 р. в кожному районі Радянського Союзу визначався план контрактації для колгоспу за окремими видами сільськогосподарської продукції. Такі планові показники визначалися за поданням районного уповноваженого комітету із заготівлі сільськогосподарської продукції при уряді СРСР або формувалися на підставі даних відповідних заготівельних організацій. Подібними контрактаційними планами було охоплено не лише колективні господарства, але й одноособові селянські господарства. Очікувані планові показники до останніх доводились владою через місцеві сільради. Один із спеціалістів із підготовці контрактаційних договорів того періоду - уповноважений Наркомземсправ СРСР М.С. Юхновський відверто

заявляв: «Контрактація й метод доведення до двору у своєму практичному застосуванні в деяких селах вилились у бюрократичну суху форму адміністрування. Селяни її називають продрозкладкою. Контрактація проводиться так: округ дає контрольну цифру району, район із деякою надбавкою (страхує себе) дає контрольну цифру сільраді. Сільрада цифру району з надбавкою (страхує себе), яка інколи досягає 50%, розписує по селянських дворах. Селянину дають розписуватися в тому, що він повинен здати вказану у відомості кількість продукції, і контрактація здійснилася. Оскільки бідняцькі господарства від контрактації звільнені, а куркульських не контракують, то весь удар іде по лінії середняка» [20, с. 50].

Зрозуміло, що контрактація «сталінської» моделі була не договором як господарським зобов'язанням, а суто механізмом адміністративного примусу, який забезпечувався всією міццю радянського репресивного апарату. Для України «удар по лінії середняка» через механізм договору контрактації сільськогосподарської продукції трансформувалася в жахливі наслідки голодомору 1932-1933 рр.

Правовий статус договору контрактації (закупівлі) сільськогосподарської продукції був закріплений в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік, затверджених Законом СРСР від 8 грудня 1961 р., зокрема в главі 4 «Державна закупівля у колгоспів, радгоспів та інших господарств» (ст. ст. 51, 52). У цьому законодавчому акті визначався механізм здійснення договору контрактації та його зміст. У договорі повинні були обов'язково передбачити кількість, якість, терміни та порядок постачання продукції, а також місця для здачі продукції. До обов'язків заготівельних організацій належала необхідність своєчасно прийняти продукцію, сплатити за неї згідно зі встановленими цінами. У договорі заготівельники повинні були також визначити терміни та суми авансових виплат колгоспам. Крім того, до договору могли в разі потреби внести пункт про обов'язок заготівельників надати допомогу колгоспам, радгоспам та іншим організаціям у виробництві сільськогосподарської

продукції та в її транспортуванні та заготівельні пункти. Зазначалось і про взаємну відповідальність сторін у разі невиконання умов договору (ст. 52). Також нормою статті встановлювалася необхідність затвердження Типового договору контрактації. Ряд договорів контрактації визначали порядок стимулювання працівників сільгосп підприємств, подання контрактантом виробничої допомоги сільськогосподарському товаровиробнику, забезпечення його насінням тощо. Як вже зазначалося, договори контрактації укладаються на основі доведених до сільськогосподарських товаровиробників державних планів закупок продукції. Але продукція, що реалізується товаровиробником понад державний план закупок чи за відсутності державного планового завдання, також мала закуповуватися за договором контрактації.

За змістом абсолютно тотожними до норм, визначених в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік були норми статей Цивільного кодексу УРСР від 18 липня 1963 р. (гл. 24, ст. ст. 254,255) [12].

Правова база договорів контрактації сільськогосподарської продукції була деталізована постановою Ради Міністрів СРСР від 23 квітня 1970 р. «Про об'єднання державних рішень Уряду СРСР з питань організації державних закупівель сільськогосподарської продукції» та Положенням про порядок укладання і виконання договорів контрактації сільськогосподарської продукції, затвердженим Міністерством заготівель СРСР від 22 жовтня 1970 р. [17, с. 34].

Внесення змін до договорів контрактації сільськогосподарської продукції врегульовувалося виключно на найвищому рівні. За радянських часів питання не лише ідеологічного, а й економічного характеру відносилися до компетенції Центрального Комітету комуністичної партії СРСР. Невдалі управлінські рішення та економічні прорахунки ліквідувалися «авральними» методами. Плановий спосіб ведення господарства систематично давав збої. Так само систематично доводилося корегувати й плани із заготівлі сільськогосподарської продукції. Як приклад

можемо навести Постанову ЦК КПУ і Ради Міністрів Української РСР від 20 серпня 1982 р. № 427 «Про організацію своєчасного збирання, заготівлі і переробки цукрових буряків урожаю 1982 року». Зокрема, Постанова у п. 3 вимагала від Міністерства харчової промисловості УРСР, Міністерства заготівель УРСР, Міністерства сільського господарства УРСР та обласних виконавчих комітетів на місцях «забезпечити своєчасне внесення змін у договори контрактації цукрових буряків, укладені між цукровими заводами та бурякосіючими господарствами». Ті ж самі міністерства та Українське республіканське управління Держстандарту повинні були «встановити контроль за виконанням договорів контрактації та додержанням вимог ГОСТу на цукрові буряки» (п. 4).

Положення про порядок укладання та виконання договорів контрактації сільськогосподарської продукції було затверджено наказом Міністерства заготівель СРСР і Міністерства сільського господарства СРСР від 15 листопада 1983 р. № 399/250. «Поряд з Типовими договорами питання закупівель окремих видів сільськогосподарської продукції, регламентувалися спеціальними відомчими інструкціями, що мали юридичну силу підзаконних актів і були обов'язковими для всіх учасників відповідних контрактаційних відносин». Дослідник О.М. Шуміло наголошує, що вказане Положення було «останнім спеціальним актом СРСР щодо договору контрактації сільськогосподарської продукції». Згодом планувалося прийняти Закон СРСР «Про державні закупівлі сільськогосподарської продукції» [19, с. 418].

Складний період переходу від командно-адміністративної системи ведення господарства до світових ринкових стандартів не міг не позначитися на правовій базі договорів контрактації сільськогосподарської продукції. Вимагати від сільськогосподарського товаровиробника здавати продукцію за старою зобов'язальною схемою було просто неможливо. З іншого боку, самі товаровиробники в складних умовах перехідної економіки потребували підтримки. Хоча б частково вирішити проблему та задовольнити обопільну зацікавленість сторін щодо питань контрактації була покликана Постанова

Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1990 р. № 393 «Про стимулювання укладання договорів контрактації сільськогосподарської продукції на 1991 р. матеріально-технічними ресурсами». Ця Постанова стала останнім нормативно-правовим актом, що регламентував договір контрактації сільськогосподарської продукції в межах радянської правової доктрини.

Починаючи з 1991 р. законодавство незалежної України спрямовано на формування сучасної та ефективної інфраструктури ринку аграрної продукції. На сьогоднішній день коло державних закупівель сільськогосподарської продукції звужено, і «нині здійснюються лише закупівлі матеріальних цінностей, у тому числі сільськогосподарської продукції й продовольства для формування запасів державного матеріального резерву, на утримання Збройних Сил України, виправних установ і мобілізаційних резервів» [15, с. 145].

Сьогодні договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції регулюються нормами Цивільного кодексу України [1] та Господарського кодексу України [2].

Для цивільного законодавства нормативне визначення поняття договору контрактації сільськогосподарської продукції, закріплене в ст. 713 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р., є відносно новим, у Цивільному кодексі Української РСР від 18 липня 1963 р. поняття цього договору не наводилось. Цивільний кодекс Української РСР розглядав договір контрактації сільськогосподарської продукції лише як правову форму державної закупівлі сільськогосподарської продукції в колгоспів і радгоспів. На відміну від нині чинного Цивільного кодексу України він визначав зміст цього договору.

Таким чином, за радянських часів склалась та безальтернативно панувала така система договорів контрактації, за якої держава зобов'язувала товаровиробника вирощувати та здавати в потрібній державі кількості сільськогосподарську продукцію без урахування інтересів селян. «Характер договору пояснювався тим, що головним засобом виробництва сільгосп-

продукції була земля, яка знаходилась виключно у власності держави», що й дозволяло останній диктувати правила на ринку сільськогосподарського виробництва». Аналіз правової регламентації договору контрактації сільськогосподарської продукції в історичному аспекті свідчить, що за умов тоталітарного суспільства його інструментами виступають навіть елементи господарської договірної діяльності. Розвиток командно-адміністративної системи управління країною в 60- 80-ті роки ХХ ст. позначився лише на подальшій регламентації договірних взаємин держави та сільськогосподарських товаровиробників, не змінивши їх сутність.

1.2 Поняття та сутність контрактації сільськогосподарської продукції

У сфері реалізації сільськогосподарської продукції використовуються різні договори, одним з яких є договір контрактації сільськогосподарської продукції. Договір контрактації, як зазначає Т.В. Боднар, за юридичною природою є складною формою, він регулює виникаючі товарно-грошові, майнові і навіть організаційні відносини у сфері сільськогосподарського виробництва [6, с. 73].

Від моменту введення поняття контрактації в обіг, під нею розуміли одну з форм планового соціалістичного управління сільським господарством; форму допомоги пролетарської держави сільському господарству на шляху його зростання і колективізації; один зі шляхів укріплення союзу робочого класу з селянством. Після трансформації контрактації з форми обов'язкових поставок державі сільгосппродукції на форму її державних закупок, надання цивільно-правового статусу, змістовне наповнення цієї категорії змінилося. Під нею стали розуміти процес складання угоди, контракту на одержання або використання кого-чого-небудь; а також форму заготівлі сільськогосподарських продуктів на підставі договорів, які укладають щороку заготівельні організації з колгоспами, радгоспами та іншими

сільгосп підприємствами про вироблення цих продуктів і продаж їх державі. Із набуттям Україною незалежності система державних закупок була скасована, що призвело до чергового перевизначення дефініції "контрактація" в контексті вилучення частини змісту щодо форми заготовок із додаванням суті системи набору робітників на яку-небудь державну роботу на основі укладених наперед договорів. Шляхом об'єднання цих елементів авторитарноупорядники "Економічної енциклопедії" дійшли висновку, що контрактація являє собою укладення договору між підприємствами, що виробляють продукцію, з одного боку, та організаціями, які здійснюють заготівлю та збут цієї продукції, — з іншого. Окремо слід зауважити, що у нормативно-правовому полі України контрактація як категорія ніколи не була та й наразі є невизначеною.

У зв'язку з тим, що сфера застосування даного договору є досить специфічною - сільськогосподарське товаровиробництво, існує необхідність спеціального правового регулювання договірних відносин контрактації сільськогосподарської продукції.

Зараз відносини контрактації сільськогосподарської продукції регулюються Цивільним кодексом України, а саме відповідно до ч. 1 ст. 713 за договором контрактації сільськогосподарської продукції виробник зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору [16, с. 133].

Частина 2 статті 272 Господарського кодексу України надає ширше визначення відносно обсягу обов'язків контрактанта, відповідно до якого за договором контрактації виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію в строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант

зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти і оплатити її. Тобто таке визначення закріплює обов'язок контрактанта сприяти виробникові у виробництві продукції.

У договорі контрактації сільськогосподарської продукції обов'язок з виробництва такої продукції може включати в себе обов'язок виробника здійснити необхідний обсяг дій, що стосується також її обробки та переробки. Як зазначає А. Мартинюк, обробка сільськогосподарської продукції окремих видів буде не правом, а саме обов'язком виробника з метою збереження необхідних якісних та видових показників контрактованої продукції (наприклад, обробка від шкідників та хвороб). Для цілей договору контрактації сільськогосподарська продукція може бути перероблена чи оброблена залежно від потреб контрактанта [12, с. 81].

Відповідно до цього можна зробити висновок, що стаття 272 ГК України обтяжує поняття договору сільськогосподарської продукції обсягом дій зобов'язаних сторін.

З нашої точки зору, законодавець має лише вказати на особливості виробництва шляхом зазначення, що обсяг дій зобов'язаних сторін повинен визначатися відповідно до цілей договору контрактації.

Велике значення у практиці укладання договорів контрактації має Типовий договір контрактації сільськогосподарської продукції. Який відображає найбільш суттєві загальні питання, без яких є неможливим укладення договору і оскільки Типовий договір є нормативно-правовим актом, а тому обов'язковим для учасників договірних відносин.

Типові договори контрактації сприяють як нормативно-правові акти належному правовому регулюванню договірних відносин, пов'язаних із контрактацією, тому що:

- норми, зафіксовані в Типових договорах, є обов'язковими для учасників правовідносин, пов'язаних із контрактацією сільськогосподарської продукції;
- якщо сторони не включають у конкретний договір норми, необхідні

для регулювання цих відносин, то діють обов'язкові норми Типового договору;

- в разі включення сторонами в конкретний договір норм, що суперечать Типовому договору, ці норми визнаються недійсними, тому належить застосовувати норми Типового договору.

Типовий договір значно полегшує правовідносини щодо укладення договорів контрактації. Саме в цьому питанні і є один із нагальних недоліків нашого законодавства, оскільки самого Типового договору контрактації сільськогосподарської продукції немає.

З нашої точки зору, фіксація в нормативно-правових актах договору контрактації як такого, в якому однією зі сторін не обов'язково має бути держава, повинна бути забезпечена відповідним правовим регулюванням. У нашому випадку правовідносини у сфері контрактації потребують більш повного тлумачення.

Ще однією особливістю реалізації сільськогосподарської продукції за договором контрактації, яка стосується об'єкта, є те, що така продукція має бути вироблена (вирощена) в майбутньому, тобто на момент укладення цього договору у виробника такої продукції немає. Х. Марич вказує, що це спеціальна ознака, яка відмежовує договірні відносини контрактації від суміжних, адже наявність продукції на момент укладення договору дає можливість оформити такі відносини за договором поставки чи купівлі-продажу [11, с. 88].

Таким чином, договір контрактації сільськогосподарської продукції - це самостійний вид договору, якому притаманні спеціальні юридичні ознаки й окрема правова регламентація, що зумовлюється особливостями виробництва, збереження, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні законодавство, яке регулює договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції, потребує вдосконалення.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

2.1 Предмет та об'єкт договору контрактації

До договору контрактації застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено договором або законом. У відповідності до ч. 1 ст. 656 ЦК предметом договору купівлі-продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. З позиції законодавця предметом договору контрактації сільськогосподарської продукції є сама сільськогосподарська продукція. Проте з такою позицією законодавця не можна погодитись з урахуванням доктринальних висновків про об'єкт та предмет договору.

Для початку проведемо дослідження існуючих теоретичних визначень предмета та об'єкта договору контрактації сільськогосподарської продукції.

Так, А.О. Гуторов предметом договору контрактації визначає сільськогосподарську продукцію [7, с. 15]. При цьому вказує, що предмет договору включає умови про кількість продукції за видами, асортиментом та якістю. В.П. Станіславський,

О.С. Близнюк, О.М. Батигіна, Л.О. Святченко є прихильниками віднесення сільськогосподарської продукції саме до об'єкта договору. Цілком підтримуємо останню позицію з огляду на вищевикладений аналіз наукових поглядів про предмет та об'єкт договору [5, с. 102].

Проте серед науковців при визначенні об'єкта договору контрактації сільськогосподарської продукції досі залишаються невирішеними такі питання:

- 1) Яка саме сільськогосподарська продукція може бути об'єктом договору контрактації?
- 2) Чи може бути об'єктом договору контрактації перероблена,

оброблена сільськогосподарська продукція?

3) Яка сільськогосподарська продукція вважається самостійно виробленою виробником?

Необхідно звернути увагу, що визначення поняття «сільськогосподарська продукція» у ЦК України і ГК України відсутнє, але воно міститься у інших нормативно-правових актах (ст. 14 Податкового кодексу України, ст. 1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів», ст. 1 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» та ін.).

Згідно з п. 14.1.234., п. 14.1., ст. 14 ПК України сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари) для цілей глави 1 розділу XIV цього Кодексу - продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання [3].

Проте найповніше визначення закріплено у ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», звідки сільськогосподарська продукція - товари, зазначені у групах 1-24 УКТ ЗЕД згідно із Законом України «Про митний тариф України», якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах). До сільськогосподарської продукції (товарів) також належать відходи, отримані при виробництві сільськогосподарської продукції (товарів), визначені у групах 1-24 УКТ ЗЕД згідно із Законом України «Про митний тариф України», а саме: органічні

добрива (гній, перегній, пташиний послід, а також полова, бадилля тощо), суміші органічних та мінеральних добрив, у яких частка органічних добрив, становить більше 50 відсотків від загальної ваги таких сумішей, а також усе біологічне паливо та енергія, отримані при переробці та утилізації сільськогосподарської продукції (товарів) та їх відходів (біогаз, біодизель, етанол, тверде біопаливо, у виробництві якого була використана сільськогосподарська продукція (її відходи) в розмірі більше 50 відсотків від усієї використаної продукції, електрична енергія, пар, гаряча вода тощо).

Відсутність єдиного уніфікованого визначення поняття «сільськогосподарської продукції» породжує серед науковців протилежні погляди на ту частину визначення, де вказується про можливість її обробки чи переробки. Я.О.Самсонова стверджує, що «перероблена сільгосппродукція не підпадає під тлумачення її як сільськогосподарської [16, с. 135]. Протилежною є позиція М. Чабаненка, який зазначає, що сільськогосподарська продукція для реалізації за договором контрактації сільськогосподарської продукції може бути в первісному (сирому) вигляді, пройти первинну обробку (сировина для переробної промисловості), а також у вигляді продукції, призначеної для безпосереднього вживання [18, с. 24].

В.М. Єрмоленко також вказує на можливість первинної обробки сільськогосподарської продукції або ж контрактації її в сирому вигляді, але науковець повністю заперечує факт переробки сільськогосподарської продукції. Частково погоджуємося з обома попередніми твердженнями, проте з певними зауваженнями [8, с. 59].

На нашу думку, сільськогосподарська продукція може передаватися за договором контрактації у сирому, обробленому та переробленому вигляді. Не вдаючись у детальний опис процесів сільськогосподарського товаровиробництва, варто враховувати, що деяка продукція (наприклад, овочі та фрукти) підлягає спеціальній обробці з метою збереження корисних властивостей та якісного товарного стану, тому допускаємо можливість певної обробки такої продукції без зміни її призначення та відповідності

умовам договору щодо якості, кількості та інших узгоджених умов договору. Згідно ч. 1 ст. 332 ЦК переробка - це використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ. Вважаємо, що перероблена сільськогосподарська продукція також може бути об'єктом договору контрактації з урахуванням таких складових: по-перше, переробку має бути здійснено на власних або орендованих потужностях виробника (сторони договору); по-друге, переробка має бути мінімальною, обмеженою та без додавання іншої не сільськогосподарської продукції, наприклад, переробка зерна пшениці в муку млином виробника сільськогосподарської продукції, переробка цукрових буряків у цукор на заводі виробника, переробка гречки у гречану крупу (зауважимо, що гречана каша швидкого приготування не може бути об'єктом договору контрактації, оскільки у процесі її переробки і підготовки до придатності для вживання використовуються різні додаткові добавки та інші речовини, які не підпадають під визначення сільськогосподарської продукції) тощо.

Подібної думки дотримується О.М. Єфімов у питанні віднесення сільськогосподарської продукції, вирощеної (виробленої) самим виробником, що не виключає можливості її переробки у господарстві виробника власними силами і засобами саме до об'єкта договору [9, с. 54].

Слушною є позиція В.М. Єрмоленка, який пропонує відносити до сільськогосподарської продукції всю сирю продукцію культурного рослинництва, тваринництва та рибництва, одержувану від сільськогосподарської діяльності, а також продукти її первісної переробки, здійснюваної безпосереднім її виробником. Не є сільськогосподарською продукція переробки сільськогосподарської сировини підприємств переробної промисловості [8, с. 61]. Адже саме останнє речення буде основною рисою, що відрізняє перероблену сільськогосподарську продукцію від продукції переробної промисловості, оскільки для цілей договору контрактації сільськогосподарська продукція може бути перероблена чи оброблена залежно від потреб контрактанта. Якщо контрактантом виступає

переробне підприємство, то об'єктом договору буде сільськогосподарська продукція в чистому (не обробленому і не переробленому) вигляді. У тому випадку, коли контрактантом буде заготівельник або інший одержувач, то для його потреб сільськогосподарська продукція може бути перероблена чи оброблена. В першому випадку метою для контрактанта є отримання продукції для її подальшої переробки, у другому - контрактант буде укладати договір контрактації з метою реалізації чи споживання такої продукції. Укладення договору контрактації сільськогосподарської продукції, в якому сільськогосподарська продукція підлягатиме переробці чи обробці, сприятиме широкому застосуванню даного договору та дозволить зменшити кількість застосування різних видів договорів для отримання продукції бажаного виду, якості та стану. Наприклад, заготівельному підприємству для отримання яблучного соку необхідно укладати щонайменше два договори: договір купівлі-продажу яблук та договір про переробку яблук. Укладення договору контрактації сільськогосподарської продукції, об'єктом якого буде вже перероблена продукція, за нашим прикладом - яблучний сік, причому з яблук обумовленого сорту, стану стиглості та інших вимог якості, таких як органічність продукції та ін., що визначені сторонами в договорі як істотні умови, значно спростить кількість вчинення юридичних дій та буде економічно та практично доцільним. Зауважимо, що в такому випадку не втрачається основна ознака договору контрактації - виготовлення сільськогосподарської продукції самостійно виробником [12, с. 83].

Приходимо до висновку, що ЦК України не слід обтяжувати визначенням поняття сільськогосподарської продукції, а необхідно лише вказати на ключові її особливості та доповнити статтю 713 ЦК України окремим пунктом наступного змісту: «Сільськогосподарська продукція для цілей договору контрактації має бути вирощена, виготовлена, вироблена, перероблена або оброблена виробником такої продукції у процесі виконання договору. Переробка та обробка продукції має бути здійснена виробником

власними або орендованими засобами переробки чи обробки без додавання іншої не сільськогосподарської продукції».

Таким чином, на законодавчому рівні необхідно уточнити, що предметом договору контрактації є відносини щодо реалізації сільськогосподарської продукції та відповідні дії сторін; при цьому об'єктом такого договору є вироблена (вирощена) в майбутньому стороною договору (виробником) сільськогосподарська продукція, як в сирому вигляді, так і така, що пройшла первинну обробку.

2.2 Права та обов'язки сторін за договором

За договором контрактації сільськогосподарської продукції сторони пов'язані взаємними правами й обов'язками. Оскільки договір контрактації є двостороннім, сторони на основі взаємної згоди конкретизують цілу низку прав та обов'язків [19, с. 418].

За договором контрактації на виробника покладено обов'язок з виробництва сільськогосподарської продукції та передачі її контрактанту або визначеному ним одержувачеві. Виробництво сільськогосподарської продукції є складним явищем, що включає себе великий обсяг послідовних дій виробника такої продукції. Оскільки, враховуючи консенсуальний характер даного договору, момент укладення договору є досить віддаленим від моменту його виконання, виробнику такої продукції слід здійснити велику кількість дій, спрямованих на виробництво передбаченої договором продукції обумовленої якості, кількості, виду та інших узгоджених показників. Обов'язок контрактанта виробити сільгосппродукцію включає в себе певний обсяг похідних обов'язків, наприклад: для виробництва досить актуальної у XXI столітті органічної продукції виробник зобов'язаний підготувати посівні, садівні площі, обробляти посіви, насадження лише спеціальними органічними добривами, тощо. Обов'язок з виробництва такої продукції може включати в себе обов'язок виробника здійснити необхідний

обсяг дій, що стосується також її обробки та переробки.

На підставі вищезазначеного треба зауважити, що в одному випадку переробка чи обробка продукції буде похідним обов'язком від основного обов'язку виробити продукцію, а саме коли така переробка чи обробка є виробничою необхідністю, тоді як в іншому випадку переробка чи обробка буде додатковим обов'язком, оскільки виробник матиме можливість її здійснити на замовлення контрактанта.

Наступним обов'язком виробника є обов'язок передати вироблену ним продукцію контрактанту або визначеному ним одержувачеві, якому кореспондує обов'язок контрактанта прийняти таку продукцію.

Передача продукції, у свою чергу, також може включати певну кількість дій зобов'язаних осіб (наприклад, перевезення продукції до обумовленого місця призначення транспортним засобом виробника або через посередників). Відповідно до ч. 3 ст. 273 ГК України, передача продукції може відбуватися кількома способами: прийманням продукції контрактантом безпосередньо у виробника, доставкою продукції виробником торговельним підприємством, доставкою продукції на спеціально визначений приймальний пункт (на практиці найчастіше це франко-склад покупця) тощо. Вибір одного з названих способів виконання обов'язку з передачі виробленої продукції прямо залежить від можливостей самого виробника, а саме наявності необхідного транспорту, тари, упаковки та інших умов, що мають відповідати вимогам п. 19 Правил перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні, де визначено правила перевезення вантажів сільськогосподарства [14, с. 185].

Доцільно в даному контексті звернути увагу на один з обов'язків контрактанта, який закріплений у статті 272 Господарського кодексу України, проте відсутній у ст. 713 Цивільного кодексу України, а саме обов'язок контрактанта сприяти виробникові у виробництві продукції. Я. О. Самсонова стверджує, що такий обов'язок встановлено законодавцем лише у сфері державної закупки сільськогосподарської продукції, що викликає певні

труднощі в застосуванні цього договору при реалізації сільгосппродукції не для державних потреб [16, с. 136]. А. Мартинюк вказує, що контрактант (не лише держава), який заінтересований у вирощуванні, виробництві певного виду сільськогосподарської продукції відповідної якості, не позбавлений можливості сприяти вирощуванню такої продукції самостійно шляхом, наприклад, надання насінневого матеріалу, необхідних добрив, технічних засобів механізації, організації перевезення виробленої продукції тощо. Тому стверджувати можливість надання допомоги товаровиробникові сільськогосподарської продукції в межах договірних контракційних правовідносин лише державою навряд чи правильно [13, с. 23].

Варто погодитися з вищезазначеним твердженням, оскільки законодавець у ч. 1 ст. 272 ГК України вказав, що державна закупка сільськогосподарської продукції здійснюється за договорами контрактації, які укладаються на основі державних замовлень на поставку державі сільськогосподарської продукції. Проте необхідно звернути увагу на статті 1 та 2 ГК України, в яких визначено сферу його застосування, де обмеження суб'єктного складу, яке зводиться до обов'язкової участі держави, відсутнє. Також треба звернути увагу на ч. 6 ст. 13 ГК України, де визначено, що особливості відносин, що виникають у зв'язку з поставками (закупівлею) для пріоритетних державних потреб сільськогосподарської продукції, регулюється відповідно до закону: на сьогодні це Закон України «Про публічні закупівлі». Тому, на нашу думку, необхідно внести зміни до ст. 272 Господарського кодексу України, виключивши з неї частину першу. Такі зміни внесуть однаковість правового регулювання договірних відносин контрактації на рівні з Цивільним кодексом України, що цілком узгоджується з приписами ч. 3 ст. 13 ГК України.

У зв'язку з вищезазначеним існує проблема: прямо зобов'язувати контрактанта надавати допомогу виробникові шляхом закріплення примусового положення в ЦК України чи все ж таки дозволяти сторонам диспозитивно вирішувати дану умову договором контрактації. На нашу

думку, необхідно закріпити у ст. 713 Цивільного кодексу України обов'язок контрактанта сприяти виробникові у виробництві замовленої продукції, адже такий обов'язок є ключовою особливістю даного виду договору, що сприятиме належному виконанню договору обома сторонами.

Сприяння контрактантом виробникові можливе у будь-якій формі та будь-яким способом, наприклад: надання насіннєвого матеріалу високої якості для отримання урожаю належної якості, надання вчасно необхідних добрив або авансу, призначеного для їх закупівлі, тощо. Господарський кодекс чітко визначив два випадки обов'язкового сприяння - обов'язок контрактанта щодо транспортування (ч. 3 ст. 272) та забезпечення виробників тарою і необхідними матеріалами для пакування продукції (ч. 4 ст. 273). Даний перелік не є вичерпним, оскільки сторони можуть у договірному порядку визначити способи допомоги виробнику у процесі виконання договору контрактації. Але, зауважує В.О. Осташова, це не надає контрактантові права контролю над господарською діяльністю виробника останньої. Також він не вправі вимагати виконання або невиконання тих чи інших виробничих заходів з виробництва продукції [15, с. 145]. На нашу думку, на сучасному рівні розвитку ринкових відносин таке сприяння можна назвати співпрацею для досягнення цілей договору контрактації сільськогосподарської продукції.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що обов'язок контрактанта сприяти виробникові породжує право виробника вимагати такого сприяння. Адже невиконання контрактантом його обов'язку, наприклад, забезпечити тарою виробника може призвести до порушення виробником строків передачі продукції, проте в цьому разі матиме місце прострочення кредитора відповідно до ст. 613 ЦК України, оскільки останній не вчинив дій, що встановлені договором.

Контрактант зобов'язаний прийняти та оплатити вироблену продукцію від виробника. При цьому, згідно зі ст. 273 ГК України, виробник повинен не пізніше як за 15 днів до початку заготівлі продукції повідомити контрактанта

про кількість і строки здачі сільськогосподарської продукції, що пропонується до продажу, та погодити календарний графік її здачі.

Контрактант зобов'язаний прийняти від виробника всю надану ним продукцію на умовах, передбачених у договорі. Нестандартну продукцію, яка швидко псується, придатну для використання у свіжому або переробленому вигляді, та стандартну продукцію, яка швидко псується, що здається понад обсяги, передбачені договором, контрактант приймає за цінами і на умовах, що погоджені сторонами.

Обсяг інших умов договору контрактації та визначення прав і обов'язків сторін мали б міститись у Типовому договорі контрактації сільськогосподарської продукції та Положенні про контрактацію сільськогосподарської продукції, затвердженими у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, як це визначено ч. 3 ст.272 та ч. 5 ст. 273 ГК України, проте вказане положення та Типовий договір відсутні, що зобов'язує сторони договору самостійно детально узгоджувати умови договору, а за відсутності спеціального нормативного регулювання породжуються спори з приводу неузгоджених, але важливих умов договору контрактації. Тому, на нашу думку, існує гостра потреба у затвердженні Типового договору контрактації сільськогосподарської продукції, де буде встановлено умови даного договору та права й обов'язки сторін зокрема [13, с. 25].

Таким чином, права та обов'язки сторін договору контрактації сільськогосподарської продукції можна поділити на три групи: основні - визначають суть та мету договору (наприклад, обов'язок виробника виробити та передати продукцію, обов'язок контрактанта сприяти у виробництві продукції, прийняти та оплатити її), похідні - виникають з основних (наприклад, обов'язок контрактанта сприяти виробникові у виробництві сільськогосподарської продукції включає в себе обов'язок забезпечення транспортом, тарою, упаковкою виробника та ін.) та додаткові - права та обов'язки, які сторони вважають за необхідне узгодити додатково.

2.3 Істотні умови договору контрактації

Договірні зобов'язання сторін, а саме обов'язок виробника своєчасно передати визначену договором продукцію контрактанту та обов'язок контрактанта своєчасно прийняти продукцію й оплатити її за ціною, встановленою в договорі, у свою чергу вказують на такі істотні умови договору, як строк, місце здавання-приймання та ціна сільськогосподарської продукції.

Відповідно до чинного законодавства України строком договору є час, упродовж якого сторони можуть здійснити свої права та виконати свої обов'язки за договором. З огляду на специфіку сільськогосподарської виробничої діяльності, яка пов'язується з природно-кліматичними факторами, сезонністю, сторони, погоджуючи строк виконання договору контрактації сільськогосподарської продукції, повинні брати за основу не календарний, а «урожайний» рік, що краще відображає особливість сільськогосподарського виробництва з властивими лише йому строками виробничого циклу.

Поряд зі строком істотною умовою договору контрактації сільськогосподарської продукції є місце її здавання-приймання. Так, сільськогосподарська продукція може прийматись за таких умов:

- контрактантом безпосередньо в господарстві виробника як за місцем вироблення чи зберігання сільськогосподарської продукції або ж просто за місцем перебування виробника;
- контрактантом на власних приймальних пунктах;
- третіми особами - одержувачами, на яких вкаже контрактант, на їх пунктах приймання [9, с. 55].

Також можливі різні способи доставки сільськогосподарської продукції до місця здавання-приймання: силами й за рахунок як виробника, так і контрактанта, визначеного ним одержувача або із залученням транспортних організацій.

Зазвичай контрактант зобов'язаний прийняти від виробника всю пред'явлену ним продукцію на умовах, передбачених у договорі. При цьому положення Господарського кодексу України [2] про те, що в договорах контрактації має передбачатись кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника, не лише не вирішує питання щодо місця здавання-приймання продукції, а й обмежує свободу сторін, особливо контрактанта. Тому з метою уникнення непорозумінь місце здавання-приймання сільськогосподарської продукції та умови її транспортування мають бути істотними умовами договору контрактації сільськогосподарської продукції. А якщо продукція передається окремими частинами, сторони в договорі можуть погодити різні місця здавання-приймання та способи транспортування для кожної партії продукції, що закуповується. Відповідно, варто уточнити також загальне правило: контрактант, якщо інше не передбачено умовами договору, не має права відмовитись від прийняття сільськогосподарської продукції, якщо вона відповідає умовам договору контрактації та у встановлений договором строк поставлена йому (тобто поставлена за місцем його перебування), не допускаючи простою транспортних засобів [11, с. 91].

Ціна сільськогосподарської продукції - ще одна істотна умова договору контрактації. Під час укладення договорів контрактації сільськогосподарської продукції, як правило, використовуються орієнтовні стартові закупівельні ціни. Такі ціни індексуються у зв'язку з інфляційними процесами відповідно до встановленого порядку, що обов'язково обумовлюється договором контрактації сільськогосподарської продукції. Розрахунки можуть здійснюватись як шляхом попередньої оплати, так і шляхом післяоплати, можуть мати місце також авансові платежі, тому сторони повинні обумовити в договорі ціну й порядок оплати такої продукції. У договорі контрактації сторони можуть обумовити також цінові знижки чи надбавки за виявлення нижчої або вищої якості продукції. Так, у договорі можна передбачити зобов'язання виробника зробити цінову знижку

за нижчу якість продукції, якщо контрактант бажає залишити таку продукцію в себе. Або ж контрактант зобов'язується зробити цінову надбавку на продукцію вищої якості, ніж передбачено в договорі, за умови, що контрактант бажає залишити продукцію такої якості в себе. Крім того, у договорі контрактації можуть бути передбачені обов'язки контрактанта, який здійснює переробку сільськогосподарської продукції, повертати виробнику продукти чи відходи від переробки продукції з оплатою за цінами, визначеним договором контрактації.

Загальні правила відповідальності за договором контрактації закріплюються в Господарському кодексі України [2]. За невиконання чи неналежне виконання сторонами своїх договірних зобов'язань настає майнова відповідальність у вигляді неустойки та відшкодування збитків, яка також повинна обумовлюватись у договорі контрактації сільськогосподарської продукції. Так, у разі невиконання умов договору щодо асортименту, кількості, якості сільськогосподарської продукції, строків здавання виробники сплачують контрактантам неустойку, розмір якої встановлюється в договорі у відсотковому відношенні до вартості недопоставленої продукції за цінами, обумовленими в договорі, з урахуванням їх індексації у зв'язку з інфляцією, крім випадків недопоставки продукції внаслідок стихійного лиха. За невиконання договірних зобов'язань із приймання продукції контрактант сплачує виробнику сільськогосподарської продукції штраф і відшкодовує завдані збитки. Однак із метою захисту своїх інтересів сторони, враховуючи особливості сільськогосподарської продукції (нестандартна продукція, продукція, що швидко псується, попит на ринку тощо), повинні передбачити в договорі контрактації також інші умови відповідальності [5, с. 106].

Також у Господарському кодексі України зазначено, що в договорах контрактації мають передбачатись, зокрема, види продукції, номер національного стандарту чи технічних умов, гранично допустимий вміст у продукції шкідливих речовин, загальна сума договору, порядок та умови доставки, строки здавання-приймання продукції, відповідальність сторін у

разі невиконання ними умов договору, інші умови, передбачені Типовим договором контрактації сільськогосподарської продукції, затвердженим у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. При цьому типові договори контрактації сільськогосподарської продукції так і не було розроблено й затверджено. Включення ж Господарським кодексом України обов'язку контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції до змісту договору контрактації не відповідає умовам сьогодення. Адже такий обов'язок, що є характерним для держави (надання з бюджету кредитів, субсидій, дотацій, допомоги в придбанні сільськогосподарської техніки, пального та інших енергоносіїв, мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин, спеціальні консультації тощо), на практиці здебільшого є неможливим у зв'язку з відсутністю коштів [19, с. 423].

Таким чином, до істотних умов договору контрактації сільськогосподарської продукції варто відносити такі: асортимент, кількість і якість сільськогосподарської продукції; строк та місце здавання-приймання сільськогосподарської продукції; порядок та умови доставки до місця здавання-приймання, у тому числі вимоги до тари (упаковки); ціну й порядок оплати сільськогосподарської продукції; відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання договору. Саме такі ознаки допомагають визначати правову природу договору контрактації сільськогосподарської продукції та уникати його підміни суміжними договорами, які не враховують специфіку аграрних правовідносин і необхідність захисту інтересів сільськогосподарських виробників.

ВИСНОВКИ

Таким чином, правове регулювання відносин закупівлі сільськогосподарської продукції в різні історичні періоди здійснювалось як загальними, так і спеціальними нормами. Так, у законодавстві дореволюційної Росії спеціального регулювання відносин із закупівлі сільськогосподарської продукції не існувало. Радянська правова доктрина й законодавство вирішили це питання, запровадивши правову конструкцію договору контракції. Сьогодні договірні відносини контракції сільськогосподарської продукції регулюються нормами Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Підсумовуючи вищезазначене, предмет договору контракції сільськогосподарської продукції визначаємо як зобов'язання виробника виробити та передати вирощену, виготовлену, перероблену або оброблену сільськогосподарську продукцію заготівельникові (контрактанту), або визначеному ним одержувачеві, якому кореспондує зобов'язання заготівельника прийняти та оплатити її. До предмета договірної зобов'язання контракції сільськогосподарської продукції відносимо конкретні дії виробника з виробництва та передачі такої сільськогосподарської продукції.

Об'єктом договору контракції є сільськогосподарська продукція, яку виробник має передати контрактанту. При цьому обов'язковою умовою, що визначається як цивільним, так і господарським законодавством, є безпосереднє виробництво сільськогосподарської продукції стороною договору. Лише сільськогосподарська продукція, вироблена (вирощена) самим виробником, може реалізовуватись за договором контракції, а реалізація закупленої виробником сільськогосподарської продукції не допускається.

Договір контракції обумовлює взаємні зобов'язання сторін і є правовою основою забезпечення їх належного виконання. Згідно із

цивільним законодавством виробник зобов'язаний виробити сільсько-господарську продукцію обумовленого виду, категорії, сорту, найменування тощо та передати її заготівельнику (контрактанту). Заготівельник зобов'язаний прийняти таку продукцію та оплатити її. Відповідно до вимог господарського законодавства контрактант зобов'язується також сприяти виробнику у виробництві зазначеної продукції, натомість виробник зобов'язаний передати вироблену ним продукцію контрактанту. Однак обов'язок контрактанта надавати допомогу в організації виробництва сільськогосподарської продукції не може бути складником предмета договору контрактації сільськогосподарської продукції, оскільки процес виробництва (виросування) знаходиться за межами договірних відносин. Контрактант зацікавлений не в самому виробничому процесі, а лише в кінцевому результаті виробництва - сільськогосподарській продукції, хоча виробник, щоб отримати визначену в договорі сільськогосподарську продукцію, за кількісними та якісними показниками має дотримуватись спеціальних виробничих технологій, способів вирощування тощо.

Відповідно до ст.272 ГК України істотними умовами договорів контрактації є такі:

- 1) види продукції (асортимент), номер державного стандарту або технічних умов, гранично допустимий вміст у продукції шкідливих речовин;
- 2) кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника;
- 3) ціна за одиницю, загальна сума договору, порядок та умови доставки, строки здавання-приймання продукції;
- 4) обов'язки контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції та її транспортування на приймальні пункти й підприємства;
- 5) взаємна майнова відповідальність сторін у разі невиконання ними умов договору;
- 6) інші умови, передбачені Типовим договором контрактації

сільськогосподарської продукції, затвердженим у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

В Україні законодавство, що регулює договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції, потребує вдосконалення. Зокрема, необхідно виключити норми, спрямовані на врегулювання договірних відносин контрактації, із Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, а в спеціальному нормативно-правовому акті - майбутньому Аграрному кодексі України - закріпити відповідні правила. Поряд із поняттям договору контрактації сільськогосподарської продукції до такого акта варто включити норми, які визначатимуть його предмет та об'єкт, істотні умови договору, у тому числі найпроблемніші питання його виконання (строк, місце, ціну). При цьому саме правове закріплення істотних умов договору контрактації сільськогосподарської продукції покликане насамперед рівномірно представити інтереси як сільськогосподарських виробників, так і контрактантів, а в підсумку також забезпечити якісні й дієві механізми збуту та отримання відповідної сільськогосподарської продукції на комерційних засадах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003, №№ 40-44, ст.356.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112.
4. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 49. - Ст. 527.
5. Близнюк О.С. Договір контрактації сільськогосподарської продукції: історія та сучасність в застосуванні / О.С. Близнюк // Юридичний журнал. - 2006. -№5,- С. 98-107.
6. Боднар Т.В. Договірні зобов'язання у цивільному праві (заг. положення): навч. посіб. / Т.В. Боднар - К.: Юстініан, 2007. - 280 с.
7. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади контрактації в аграрному секторі економіки / А. О. Гуторов // Агросвіт. - 2016. - № 15-16. - С. 14-21
8. Єрмоленко В.М. Сільськогосподарська продукція як аграрно-правова категорія / В.М. Єрмоленко // Підприємництво, господарство і право. - 2006. -№6.- С. 58-62.
9. Єфімов О. М. Договір контрактації сільськогосподарської продукції / О. М. Єфімов // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. - 2015. - № 2(2). - С. 53-56
- 10.Замрига А. В. Загальні аспекти та перспективи правового регулювання контрактації сільськогосподарської продукції / А.В. Замрига // Право і суспільство. – 2017. - №3. – С. 87-91
- 11.Марич Х. Договір контрактації сільськогосподарської продукції / Х. Марич // Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 3. - С. 87-92

12. Мартинюк А. Об'єкт та предмет договору контракції сільськогосподарської продукції / А. Мартинюк // Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2016. - №2. – С. 81-85
13. Мартинюк А. Права та обов'язки сторін у договорі контракції сільськогосподарської продукції / А. Мартинюк // Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 8. - С. 21-26
14. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / кол. авт. : [Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.] ; за заг. ред. В.К. Мамутова. - К. : Юрінком Інтер, 2004. - 688 с.
15. Осташова В. О. Обмеження свободи договору контракції / В. О. Осташова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 33(1). - С. 145-147
16. Самсонова Я.О. Договір контракції винограду / Я.О. Самсонова // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій. - Х. : Нац. юр. академ. України, 2009. - Вип. 103. - С. 132-138.
17. Станіславський В.П. Правове регулювання насінницької діяльності в Україні: монографія / В.П. Станіславський. - Х.: Право. - 2006. - 160 с.
18. Чабаненко М. Сільськогосподарська продукція як категорія аграрного права України / М. Чабаненко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. - 2014. - Вип. 197. - Ч. 2. – С. 23-29
19. Шуміло О. М. Договір контракції сільськогосподарської продукції у контексті екологічних вимог / О. М. Шуміло // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2012. - № 2. - С. 416-424
20. Щетініна Т. О. Історичні аспекти правового регулювання договору контракції сільськогосподарської продукції / Т. О. Щетініна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2014. - Вип. 9-2(1). - С. 49-52